

Yazısız Halklarda ve Antik İnanışlarda Renk Fenomeni

Kadir ALBAYRAK*

Abstract

The Color Phenomenon in the Primitive Beliefs. *In this paper, we study the main colors specified in the beliefs of the primitive tribes. Colors were/are very important symbols throughout the ages. Like other forms of religious symbolism, the symbolism of color emerges from the immediate material experience of human beings. Color phenomenon was therefore an important feature among the primitives. The primitive tribes decorated themselves with colors for visual effect. They used the colors for protection themselves from the fears and vice versa to gain consent of gods. For instant, they practiced black and white magic in their funeral seremonies, prayers, rituals and daily lifes.*

Giriş

Renkler, ilk dönem insanlarından günümüze kadar hayatın her alanında önemli bir yer teşkil etmiş olan sembollerin başında gelmektedir. Renk sembolizmi diğer sembol çeşitleri arasında tarih boyunca dinsel ayinlerde, armacılıkta, sanatta, mimaride, resimde, edebiyatta vb. çok yaygın bir kullanım kazanmış görünmektedir. Semboller, söz ve kelime olmaksızın bizimle konuştukları gibi, tek bir sembol aynı anda sınırsız anlamlar içerir, duygular çağırır ve kültürden kültüre, değişik zamanlarda ve mekânlarda farklılıklar gösterebilir. Söz gelimi, siyah renk Batı'da cenaze ve matem rengi iken Doğu'da bu renk beyazdır.¹ Esasen inancın insanî boyutları olmaları hasebiyle, dinsel geleneklerin, zaman

* **Doç. Dr.**, Çukurova Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı.
kalbayrak@cu.edu.tr

1 Deanna Washington, *The Language of Gifts: The Essential Guide to Meaningful Gift Giving*, Conari, San Francisco 2000, 4.

ve zemine göre değişimleri normal bir durumdur. Dahası, *Interaction of Colors* adlı önemli çalışmasında Joseph Albers; bir kişi, elli kişiye hitaben kırmızı renkten bahsettiğinde, o elli kişinin kafasında kırmızının muhtelif tonları ve algıları oluşabilir; mamafih günlük hayatta rastladığımız sayısızca renk olmasına rağmen, renklerle ilgili kullandığımız kelime sayısı otuz civarındadır demekle bu gerçeğe dikkat çekmektedir.²

Tarih sahnesinde görülen yazısız kabile mensuplarından gelişmiş uygarlıklara kadar bütün insanlar semboller kullana gelmiştir. Ağaçlar, taşlar, nehirler, dağlar, gök cisimleri, hayvanlar, renkler vb. insanoğlunun antik dönemlerden günümüze kadar kullandığı önemli semboller arasında sayılabilir. Biz bu çalışmamızda kimi değişik kabile inançlarının renk algılarını, bu inanç mensuplarının günlük hayatlarında, dinsel ritüel ve ayinsel giysilerinde renklere yükledikleri anlamları incelemeye çalıştık. Kuşkusuz böyle geniş ve renkli bir konuyu bir makale çerçevesinde bütün boyutlarıyla ele almak, ortaya koymak ve kapsamlıca değerlendirmek mümkün değildir. Dolayısıyla konuyu geçmişte ve günümüzde farklı coğrafyalarda yaşayan yazısız kabile dinleri ve bir kısım antik dönem renk algılarıyla sınırlamış olduk. Mamafih konuya hemen başlamadan önce renk olgusunun sanat, edebiyat, felsefe ve bilimde algılanışı, renklerin psikolojik etkileri ile ilgili olarak giriş mahiyetinde bilgi vermeyi de uygun gördük. Daha sonraki aşamalarda, “Millî Dinlerde Renk Fenomeni” ve “Semavî Dinlerde Renk Fenomeni” adlı iki makale çalışmasıyla dinler ve onların renk olgusunu algısı konusunda bilgi vermeyi düşünüyoruz. Bilindiği üzere bu tarz araştırmalar Batı dünyasında önemli bir yer teşkil etmektedir. Böylece biz de bu çalışmamızla Türkiye’deki Dinler Tarihi alanına bir miktar katkı sağlamayı umuyoruz.

Sadece geçmişle sınırlı değil; günümüzde de renk sembolizmi modern hayatın her alanında, en önemli sembollerden biri olarak öne çıkmaktadır. Renklerin dili sağlıktan spora, yiyecekteki giyeceğe, politikadan dine, eğitimden reklâm cılığa kadar çok geniş bir kullanım alanına sahiptir. Nitekim son zamanlarda artık “renk bilimi”nden söz edilir olmuştur. Öte yandan dinler tarihi, etnoloji, antropoloji, arkeoloji ve sanat tarihi gibi bilimlerin verileri göz önünde bulundurulduğunda renklerin mağara resimlerinde, mezarlarda, dokumalarda, kilimlerde, dinsel litürjilerde yaygın olarak kullanıldığı da görülür.

2 Josef Albers, *Interaction of Color*, Revised and Expanded Edition, Yale University Press, USA 2006, 3.

Renk ve insanın onu algılaması her zaman tekdüze, değişmez, durağan bir yapıda olmamakta, tam tersine renge yüklenen anlamlar kişiye, coğrafyaya, kültüre, zamana ve zemine göre değişmektedir. Örneğin beyaz renk birkaç istisna dışında olumlu ve uğurlu bir renk sayılırken, insanlar yaşlılıklarında yüz yüze kaldıkları beyaz saçtan pek hoşlanmazlar. Ayrıca mitlerde, beyaz sakallarıyla dünyaya gelen çocuklardan olumsuz olarak bahsedilir. Aynı şekilde genellikle siyaha matem rengi olarak menfi bir anlam yüklenirken, çoğu kültür ve geleneklerde damatların en mutlu günlerinde siyah elbise giymeleri hiç de kötü karşılanmamaktadır.

Türk kültüründe al, kızıl ve kırmızı renkler bazen aynı anlama gelirken, kimi zaman da farklı anlamlar ifade etmektedir.³ Aynı şey diğer kültürler ve renk algıları için de geçerlidir. Bir örnek olması açısından söylemek gerekirse, batılı beyaz insan için siyah Afrikalı olumsuz bir anlam içerirken, siyah Afrikalıya göre de beyaz batılı adam tehlikeli ve kötüdür. Aslında Malenezyalı büyüçünün; “İngilizler de bizim gibi kelle avcısındırlar; sadece renkleri beyazdır” şeklindeki ironik tespiti, üzerinde tartıştığımız konuyu çok güzel özetlemektedir.

Sosyal ve siyasal arenada da renklerin dili ilgi çekici bir durum sergilemektedir. Renklerin her biri bir ideoloji veya düşüncenin sembolü haline gelmiştir. Kırmızı, bütün dünyada Rusya’daki 1917 Ekim devriminin ve dolayısıyla Marksizmin sembolü sayılmış, tarihsel olarak sosyalizm ve komünizmle özdeşleştirilmiştir. Pembe renk feministlerin, yeşil çevrecilerin ve İslam’ın rengi addedilmekte, mavi muhafazakâr partilerin, kişilerin ve kuruluşların rengi sayılmakta, beyaz güvercin uçurulup, beyaz bayrak çekilmektedir. Siyah anarşizmin ve satanizmin rengi olduğu kadar faşizmin de sembolü sayılmış ve Nazi haçı beyaz zemin üzerine siyah renk olarak resmedilmiştir. Sarı liberalizmin ve liberal partilerin rengidir. Beyaz ise pasifizmin rengi kabul edilir. Bu kapsamda, Mahatma Gandhi beyaz elbisesiyle sivil itaatsizliğin sembolü olmuştur.

Sanat, Edebiyat, Felsefe ve Bilimde Renkler

Doğal felsefe mor, çivit, mavi, yeşil, sarı, turuncu ve kırmızı olmak üzere yedi renk kategorisini kabul ederken resim sanatı sadece beyaz, sarı, kırmızı, mavi ve siyah renkleri doğal renkler olarak öngörür ve bu beş rengin değişik bileşimlerinden diğer renklerin meydana geldiğini ileri

3 Bkz. Reşat Genç, Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler ve Sarı Kırmızı Yeşil, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999, 16-24.

sürer. Renk sembolizmine göre ise ışık ve karanlık prensipleri diğer bütün renklerin ana kaynağıdır. Bunun doğal sonucu olarak ışık beyaz renkle, *karanlık* da siyah renkle sembolize edilir.⁴

Renk bedenin, cismin veya maddenin bir özelliği olarak anlaşılmıştır. Bilindiği gibi ilk dönemlerde renklerin gözlerden kaynaklandığı ileri sürülürken, modern bilim bunun tam tersini söylemekte ve renklerin cisimlerden geldiğini, bundan dolayı karanlıkta cisimleri göremediğimizi ifade etmektedir. Renkle ilgili görüşlerini ifade ettiği *Ruh Üzerine* adlı eserinin ikinci bölümünde Aristo, ışığın yardımı olmadan rengin görülemeyeceğini vurgulamaktadır. O, sesin toplanma yerinin sessizlik olması gibi, rengin toplanma yeri de renksiz olmalıdır⁵ der. Aristo zamanında bütün renklerin siyah ve beyazın karışımından meydana geldiği yönündeki anlayış, Batı'da 1666 yılına, yani Newton'a kadar süregelmiştir. Newton kırmızı, turuncu, sarı, yeşil, mavi, çivit ve mor olmak üzere yedi renk tonu belirlemiştir. Newton, ışığın dalgacıklar şeklinde hareket ederek renkleri oluşturduğunu söylemiş, titreşimlerin düzeyine göre sıcak ve soğuk renklerin de meydana geldiğini ileri sürmüştür.⁶

Renkler konusu açılınca “renkler ışığın acılarıdır” diyen Goethe'yi anmadan geçmek haksızlık olur kanısındayız. Goethe'ye (1749-1832) gelinceye kadar hiç kimse Newton'un ışık ve renklerle ilgili görüşlerini sorgulayıp tartışmamıştır. Goethe hem bir yazar, hem de bir bilim adamı olarak renklerle ilgili 1400 sayfadan müteşekkil *Theory of Colors* adıyla bir kitap yazmıştır. Goethe, bir kişiyi tanımak için davranışlarına bakmamız gerekir der. Aynı şekilde renkler de ışığın hareketleridir. Bunun tabii sonucu olarak, aynı büyüklükteki iki objeden siyah olanın beyazdan daha küçük görüldüğünü söyler.⁷ Goethe'ye göre Newton renkler konusunda yanlış yorumlar yapmış ve hatalı düşünmüştür. Newton, renkler sadece fiziksel özelliklere sahip olan, objelerden gelen ışıkların beynimizde algılanmasından ibaret olgulardır demişti. Goethe ise renk algılarının beynimize ulaştığını ve bunların bizim sezgilerimize göre şekillendiğini ileri sürmüş, bir objeyi objenin kendisine, ışığa ve sezgimize

4 Frédéric Portal, *An Essay on Symbolic Colours: In Antiquity -the Middle Ages- and Modern Times*, trans. by, W. S. Inman, J. Weale, London 1845, 10.

5 Aristoteles, *Ruh Üzerine*, Çev. Zeki Özcan, Alfa Yayınları, İstanbul 2000, 102-109.

6 <http://www.uhh.hawaii.edu/academics/hohonu/writing.php?id=73> (20. 02. 2009).

7 Johann Wolfgang von Goethe, *Goethe's Theory of Colours*, tran by, Charles Lock Eastlake, J. Murray, USA 1840, xvii, 5.

bağlı olarak görürüz demiştir. Ayrıca Goethe renklerin psikolojisi üzerinde durmuş, onların insan ruhuna etkilerini de araştırmıştır.⁸

Kimi yaratılış mitlerinde, Adem'in ardından gelen insanların siyah, beyaz, sarı ve kırmızı olarak yaratıldıklarından söz edilir.⁹ İngiltere'de hâlihazırda, "insanlar inançlarını sanat yoluyla nasıl dile getirirler?" başlığı altında çocuklara değişik Hıristiyan ayinlerinde giyilen litürjik giysiler, hangi kiliselerin hangi rengi kullandıkları ve bu renklerin anlamları öğretilir.¹⁰ İran tiyatrosunda sarı, yeşil, kırmızı ve siyah, toplumsal sınıflardan sırasıyla aydınları, din adamlarını, ticaret erbabını ve işçileri sembolize eder.¹¹

Cumhuriyet döneminin en önemli ve unutulmaz hikâyecisi Ömer Seyfettin *Bahar ve Kelebekler* adlı hikâyesinde renkleri tasvir ederken insan âdeta gökkuşağında kayboluyormuş hissine kapılır: "Bahar geldi, ağaçlar çiçek açmaya, yapraklar yeşillenmeye, çimenler baş göstermeye başladı mı, bizim gözümüz artık odalarda duramazdı. Bahçeye koşar, baharın ortasında gezinirdik. İlk göreceğimiz kelebek, bir yıllık talihimizdi. Onu arar, onu beklerdik. İlk kelebeğin beyaz, pembe olması için maniler söyler, dalların üzerine beyaz ve pembe kumaş parçaları atardık. Sarı ya da siyah bir kelebek göreceğiz diye korkar, ne kadar heyecanlar geçirirdik... Çünkü kelebeklerin birer anlamı vardı, siz bunları bilmez, bunlara inanmazsınız. Beyaz kelebek mutluluğu, talihi; pembe kelebek sağlığı; sarı kelebek kederi, hastalığı; siyah kelebek felaketi, yas ve ölümü gösterirdi. Beyaz kelebek görünce, talihimizin o yıl açık olduğuna, mutlu olacağımıza inanırdık. Bahar çiçekleri altında, beyaz kelebeğin şerefine şarkılar söyledik. Büyük nine devam ediyor; ilk kez bir küme olarak görülen kelebeklerin de, genel anlamlarını anlatıyor; beyaz kelebek kümelerinin zenginliğe; pembe kelebek kümelerinin bolluğa; sarı kelebek kümelerinin kıtlığa; kırmızı kelebeklerden oluşan kümenin uğursuzluğa ve kesinlikle bir savaşa; siyah kelebeklerin karışıklığa işaret olduğunu söylüyor; büyük olaylardan önce hep bu kümeleri o zamanki kadınların gözlemleyerek erkeklerine haber verdiklerini anlatıyordu."¹²

⁸ "Goethe's Color Theory", <http://www.webexhibit.org/colorart/ch.html> (20.02.2009); Newton ile Goethe arasındaki tartışmalarla ilgili daha geniş bilgi için bkz.: Dennis L. Sepper, Dennis L. Sewer, *Goethe Contra Newton: Polemics and the Project for a New Science of Color*, Cambridge University Press, UK 2003.

⁹ E. Leahy, *Credo: A Short Exposition of Catholic Belief*, Frederick Pustet Co., New York 1920, 43.

¹⁰ <http://www.devon.gov.uk/dcs/re/schemes/ks2/ks2unit%2016.doc> (25. 02. 2009)

¹¹ Sherifa Zuhur, *Colors of Enchantment: Theater, Dance, Music, and the Visual Arts of the Middle East*, American University in Cairo Press, Egypt 2001, 97.

¹² Ömer Seyfeddin, *Seçme Öyküler*, Haz. Kemal Bek, Bordo Siyah, İstanbul 2007, 41-42.

A. Schimmel, İslam minyatür sanatında renklerin önemli bir yerinin bulunduğunu anlatır. 16. asırdaki bir minyatürde Züleyha, kırmızı elbise içinde işveli bir kadın haliyle görülmektedir. Kırmızı renk genellikle gelin kıyafetidir, ama aynı zamanda o, genellikle ateşli bir aşkı da telmih eder. Buna mukabil Yusuf velilerin, peygamberlerin ve cennet ehlinin giydikleri yeşil kisve içerisinde temsil edilmektedir.¹³ Mamafih Züleyha öldüğünde Hz. Peygamber'in en sevdiği renk olduğu ifade edilen yeşil bir kefene sarıldığı ileri sürülür.¹⁴

Tibet Budizmi sanatında ve Tibet mitolojisinde beyaz ve sarı renkler yumuşak ve kibar ruh halini, kırmızı, mavi ve siyah renkler ise sert ve kötü ruh halini işaret eder. Genellikle tanrılar beyaz, gulyabani ve cinler kırmızı ve şeytanlar batıda da olduğu gibi siyahtır.¹⁵

Tomasso Campanella *Güneş Ülkesi* insanların gündüzleri beyaz giysiler, geceleri ya da kent dışında kırmızı, yün ya da ipek giysiler giydiklerini anlatır. Siyahı özellikle tiksinti verecek bir renk olarak algırlar. Bu nedenle de siyah rengin tutkunu olan Japonlardan nefret ederler.¹⁶ Campanella'ya göre *Güneş Ülkesi* kadınlarının saçları uzundur ve tepeden topuz yaparlar. Erkekler ise saçlarını kazırlar ve sadece tepelerinde küçük bir tutam saç bırakırlar. Tarlalarda çalışırken başlarına kep giyerler, evdeyken ise, meslek gruplarına ya da resmi görevlerine göre beyaz, kırmızı veya başka renklerde bereler takarlar.¹⁷ Campanella'nın renklere çok önemli anlamlar yükleyip yüklediğini bilmiyoruz, ancak gördüğümüz kadarıyla o renkleri tasvirlerinde etkili bir şekilde kullanmıştır.

İngiliz filozofu Francis Bacon *Yeni Atlantis* adlı ütöpik eserinde Süleyman Evi'nin bilgesini rengârenk elbiseler ve arabalar içerisinde tanıtır. "Üzerinde iyi cins bir siyah kumaştan, geniş kollu ve pelerinli bir kaftan vardı. Kaftanın altına giydiği bembeyaz ketenden giysi ise ayaklarına kadar uzanıyordu. Belinde aynı beyaz kumaştan bir kuşak, boynunda da yine aynı kumaştan bir atkı vardı. Şapkanın altından, hoş bukleler halinde sarkan kestane rengi saçları görülüyordu. Yuvarlak sakalı, saçıyla aynı

13 Annemarie Schimmel, *Ruhum Bir Kadındır*, Çev. Ömer Enis Akbulut, İz Yayıncılık, İstanbul 1999, 67.

14 Oliver Leaman, *Islamic Aesthetics: An Introduction*, Edinburgh University Press, 2004, 53.

15 Manly P. Hall, *The Secret Teachings of All Ages*, Philosophical Research Society, Los Angeles, 1999, 235-236.

16 Tomasso Campanella, *Güneş Ülkesi*, Çev. Veysel Atayman, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul 2004, 59.

17 Campanella, *Güneş Ülkesi*, 95-96.

renkte, belki biraz açıkçaydı.”¹⁸ Francis Bacon eserinde daha sonra bilgenin giysilerinin ve arabasının renginin ayrıntılarını vermeyi sürdürür.¹⁹

Luther, “Ressamlar, şeytanı, kapkara ve pis kokulu bir yaratık olarak resmederler” demişti. Gerçekten de şeytanın rengi, her zaman siyah renk olarak resmedilmiş ve algılana gelmişti; zira kara renk ile “pis”lik ve tabii kara vicdan her zaman birbirleriyle özdeşleştirilen şeylerdi. Hieronymus Bosch, şeytan figürünü, anüsünden lanetlenmiş “ruhlar”ın (insanların) çıktığı, tuvalet yapan bir figür olarak göstermişti.²⁰

Batı kültüründe şeytan çıplak ve çoğu zaman siyahtır. Belki de İsa’yı ayartan şeytanın günümüze kadar yaşamış ilk temsili, şeytanı siyah ve çıplak olarak resmeder. Acaba şeytan neden siyahtır? Şeytanın siyahlığı meleklerin güzel beyazıyla zıtlık yaratır. Siyah kötülüğü ve kirlenmeyi temsil eder. Gehennemde tahtına oturtulmuş Şeytan her zaman siyahtır. Gökten düştüğünde ise genelde siyahtır. Belki de şeytanın siyahlığı Mısırlı ve Nübyeli tanrılarla bağlantılıdır. Muhtemelen kaynağı Mısır olan bir eserin Etiyopyaca apokrifasında 2. yüzyıldan 5. yüzyıla kadar şeytan siyah bir Etiyopyalı olarak tasvir edilir. Havarî Petrus’a atfedilen “Acts of Peter” adlı bir metinde şeytan “bir Mısırlı gibi değil, baştan aşağı bir Etiyopyalı gibi siyah ve pis” olan iğrenç görümlü bir kadın şeklinde görülür.²¹ Doğal olarak burada acaba şeytan, melekler beyaz olarak tasvir edildiği için mi siyah olarak resmedilmiştir yoksa şeytan siyah olduğu için mi melekler beyaz renkli algılanmıştır sorusu akla gelmektedir.

Ölümler Kitabı’nda tanrı Osiris beyaz bııklı, beyaz taçlı ve tapınağın tepesinde bekler olarak tasvir edilir.²² Eski Mısır tanrısı Anibus, gür kullarla kaplı kuyruğuyla siyah bir çakaldı ya da çakal başlı olan bir adamdı. En azından 18. Hanedan’dan birçok Mısırlı, siyah Afrikalıydı. Eski yazarlar da genellikle Mısırlıları siyah olarak tanımlar. Sfenks’in ilk çizimlerinde siyah Afrikalı profili kuvvetli bir şekilde yansıtılır. 13. yüzyılda yapılan bir mihrap resminde Mısır kıyafetleri giyen şeytan siyahtır. Eğer şeytan, klasik pagan tanrılarını çıplak olduğu için çıplaksa, o zaman belki siyah olmasının bir nedeni de bazı Mısır tanrılarının siyah olmasıdır. Ama belki de asıl neden şudur: Şeytan kirlenmişliğin bir göstergesi olarak, saf ve beyaz meleklerin tersine siyah gösterilir.²³

18 Francis Bacon, *Yeni Atlantis*, Çev. Cenk Saraçoğlu, Bordo Siyah Yayınları, İstanbul 2004, 77.
19 Bacon, *Yeni Atlantis*, 77-79.

20 George Frankl, *Batı Uygarlığı*, Çev. Yusuf Kaplan, Açılım Kitap, İstanbul 2003, 152.

21 Luther Link, *The Devil: A Mask Without a Face*, Reaktion Books, 1995, 52-53.

22 E. A. Wallis Budge, *The Book of the Dead: The Papyrus of Ani in the British Museum*, Courier Dover Pub., 1967, 344.

23 Link, *The Devil*, 53.

Budist sanatında Buda figürlerinin bazıları kızıl saçlı olarak çizilir ve yine ezoterik Budizm'de bazı tanrılar kötüye karşı savaşan öfkeli kızıl saçlı varlıklardır. Benzer şekilde Hindu Vajra tanrıları hem Hindu sanatında hem de Çin Tang sanatında kızıl saçlı olarak resmedilirler. Ayrıca Hıristiyan sanatında da kızıl saç şeytanın simgesi olarak gösterilir.²⁴

Batı sanatında İsa biri mavi, diğeri kırmızı iki meleğin arasında resmedilmiş ve kimi araştırmacılara göre mavi olan şeytanı temsil etmektedir. Bazen mavi renk, isyan eden melek figürü olurken, sık sık Bakire Meryem'in de rengi olmuştur. Mozaiklerde Meryem'e mavi kanatlı dört melek tarafından eşlik edildiği görülür. Ancak 15. yüzyılın ortalarına ait bir mozaikte İsa'nın ikisi mavi olan üç melek tarafından vaftiz edildiği çizilmeye başlanır.²⁵

Felsefi denemelerinde Schopenhauer, ten rengi ile ilintili cinsel düşünce ve değerlendirmelerde bulunur. Sözelimi, teni çok beyaz olan bir kimse, sarımtırak renkli bir kimseden nefret etmez, ama sarımtırak rengi olan bir kimse, göz kamaştırarak kadar beyaz olan bir teni, tanrısal bir şey olarak görür.²⁶ Ona göre, sarışınlar kara-yağız ya da esmer kimseleri beğenirler. Ama sonuncuların birincileri her zaman beğendiğini görmüyoruz. Bunun nedeni, açık renk saçın ve mavi gözün, tıpkı beyaz fareler veya kır atlar gibi, gerçek tipin değişik bir örneği, hatta bir çeşit anormallik olmasıdır. Bu tipler, dünyanın hiçbir yerinde, hatta kutupların yakınında bile yerli halk olarak görülüyor. Yalnız, Avrupa'da böyle olduklarını ve anayurtlarının İskandinavya olduğunu açıkça biliyoruz. Bu arada, derinin beyaz renkli olmasının insanlar için doğal bir şey sayılamayacağını da belirtmek isterim. İnsanın doğal rengi, atalarımız Hintlilerin derisi gibi kara ya da kahverengidir. Bu bakımdan, beyaz renkli bir adamın, doğanın içinden doğrudan doğruya hiçbir zaman çıkmamış olduğunu ve beyaz ırk diye bir şeyden söz etmenin de anlam taşımadığını unutmamalıyız. Beyaz insan dediğimiz şey, asıl rengini atmış ve ağarmış insandır. İçinde sadece egzotik bir bitki gibi yaşayabildiği ve bundan ötürü kışın sıcak bir yer bulmak zorunda kaldığı şu yabancı dünyaya sürülmüş olan insan, binlerce yıl sonra beyazlaşmıştır. Dört yüz yıl kadar göç etmiş bir Hint ırkı olan Çingeneler, Hintlilerin ten renginden, bizim ten rengimize nasıl geçilmiş olduğunu açıkça göstermektedirler. Bundan ötürü doğa, cinsel aşk aracılığı ile o ilk tipe, yani siyah saç ve kahverengi göze dönmek

24 Link, *The Devil*, 67.

25 Link, *The Devil*, 109-110.

26 Schopenhauer, *Aşkın Metafiziği*, Çev. Selahattin Hilav, Sosyal Yayınları, İstanbul 1997, 33.

ister. Bununla birlikte, tenin beyaz rengi bizim için, “ikinci bir doğa” haline gelmiştir; ama yine de Hintlilerin yağız renginden tiksiniyoruz sonucunu doğuracak kadar içimize yerleşmemiştir.²⁷

Renk Psikolojisi ve Hayatımıza Etkileri

Paul Klee'nin (1879-1940) renklerin sesler ve geometrik şekillerle ilişkisini incelediği araştırmasında mavinin daire ve denge, sarının üçgen ve hız duygusu, kırmızının kare ve güçle ilişkisini ortaya koymuştur. Wassily Kandinsky (1866-1944) ise, sarı dairenin dışarıya doğru büyüdüğünü ve bakan kişiye yaklaştığını, mavi dairenin ise içe doğru küçülerek bakan kişiden uzaklaştığını deneylerle gözlemiştir.²⁸

Renklerin insan psikolojisi üzerindeki etkileri artık tartışmaya yer bırakmayacak derecede popüler bir duruma gelmiştir. Günümüz dünyasında renklere değişik anlamlar yüklenmekle birlikte herkes renk konusunda aynı fikri paylaşmaz. Ancak genel olarak beyaz, kişinin enerji sistemini temizler ve olumsuzluklardan arındırır. O bireyin yaratıcılık duygularını açığa çıkaran, geliştiren ve her bünyeye uygun bir renktir. Siyah bir karmaşıklık perdesi ardında gizlenmiştir. Aşırı derecede kullanılan siyah depresyona ve duygusal karmaşaya yol açabilir. Kırmızı, oldukça canlandırıcı bir renktir. İntikam, kin, mantıksız cesaret, aşk ve cinsellik duygularını tetikler, vücut sıcaklığını ve kan dolaşımını artırır. Turuncu, neşenin ve bilgeliğin rengidir, sosyalleşmeyi artırır. Sarı, kişinin zihinsel faaliyetlerini her yönüyle harekete geçirir. İyimserlik ve kendine güven duygularını pekiştirir. Yeşil, dünya üzerinde en çok bulunan renklerden biridir. Sakinleştirici özelliği yanında enerjimizi dengeler ve şefkat duygularını geliştirir. Ayrıca ateş düşürücü özelliğe sahiptir. Mavi serinletici ve dinlendiricidir. Sanatsal duyguların ve ilham kaynaklarının geliştirilmesi geniş ölçüde mavinin enerjisine bağlıdır. Mor, bütün öteki renklerden farklı olarak vücudun iskelet yapısını etkiler. Fiziksel ve ruhsal dünyamızın enerjileri arasında sağlıklı bir denge kurulmasını kolaylaştırır. Pembe renk şefkat, saflık ve aşk duygularını uyandırır. Eflatun, bileşimi açısından yoğun bir enerjiye sahiptir ve aşırı kullanımı kişiyi depresyona sokabilir. Gümüş rengi, kişideki sezgi gücünü etkin bir şekilde ortaya çıkarır. Kahverengi daha çok toprak ve bağlılıkla ilgili nitelikler taşır.

27 Schopenhauer, *Aşkın Metafiziği*, 32-33.

28 Philip P. Arnold, “Colors”, *Encyclopedia of Religions*, USA 2005, Vol. 3, 1860.

29 Aydın Antan, *Renklerin Dünyası*, Arıtan Yayınevi, İstanbul (tarih yok), 15-21, 150.

Kahverengi giymek, bir yere bağlı olma ve gelecek için sağlam ilişkiler kurma isteğini gösterir.²⁹

Goethe, her rengin insanda özel bir ruh hali yarattığını, renklerin mistik yorumlara müsait olduğunu, ten renginin ve saç renginin karakter farklılığına işaret ettiğini dile getirirken şöyle diyordu: Sanırsız güçlü milletler, bütün halk, çocuklar ve gençler canlı renklerden hoşlanıyorlar; aynı şekilde kültürlü insanların renkten kaçtığını da ileri sürebiliriz. Kısmen duyu organı zayıfladığı, kısmen de kendini gösterenden, karakteristik olandan kaçtığı için canlı renklerden hoşlanmıyor. Kıyafette rengin karakterini, kişinin karakterine bağlarlar. Tek tek renklerin ve birleşimlerinin yüz rengi, yaş ve statüyle ilişkisini gözlemleyebiliriz.³⁰

Fiziksel olarak kırmızı ışığa maruz kalanların kalp ritminde bir artış olduğu, solunum ve kan basıncının yükseldiği saptanmıştır. Kırmızı ışığın sinir sistemine uyarıcı etkisi de vardır. Öte yandan mavi rengin kırmızının tam tersi etkilere sebep olduğu da kanıtlanmıştır. Mavi renk kalp atışını yavaşlatmakta, nefes alıp vermeyi düşürmekte ve kan basıncını azaltmaktadır. İşte bu fiziksel etkiler gibi renklerin psikolojik etkilerinin olduğu da bilinmektedir. Genel olarak kırmızı renklerin sıcak, mavi renklerin ise soğuk olduğu düşünülmektedir. Buna bağlı olarak bu renkler insan psikolojisini de olumlu veya olumsuz yönde etkilemektedir.³¹

New Mexico State University’de 1982 yılında üç yüz otuz yedi 4. ve 6. sınıf öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada; “hangi renk sizi umutlu yapar, kızdırır, kötü hissettirir, dürüst kılar, korkutur, mutlu yapar, acı verir, sevgi uyandırır, ölümü hatırlatır, güçlü kılar, okulu hatırlatır ve hayata bağlar?” soruları sorulmuş ve bu sorulara; %16.4 kırmızı, %15.1 siyah, %14.4 mavi ve % 9.1 oranında da beyaz cevabı verilmiştir. Bu dört rengin çocuklar için çok sembolik anlamı olduğu görülmektedir. Aslında bu Amerikan toplumundaki yetişkinlerin renk algularından çok farklı değil ki bu da, çocukların renk algularını kültürel olarak kazandıklarını gösterir.³²

Mamafih diğer kültürlerde de bu renk algısı farklılık göstermektedir. Örneğin Tayvan’da eğer bir kişi (kadın veya erkek) yeşil şapka/başlık giyerse diğerleri, bundan onun eşinin vefasız/sadakatsiz olduğunu anlarlar. Tayvan’da sarı giymenin edepsizlik ve kötü kadın anlamına geldiğine de

30 *Goethe Der ki*, Çev. Gürsel Aytaç, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1986, 464-466.

31 Daha geniş bilgi için bkz. V. Hale Starr, Mark McCormick, *Jury Selection*, Aspen Publishers, New York 2006, 203-236.

32 <http://www.uhh.hawaii.edu/academics/hohonu/writing.php?id=73> (20. 02. 2009)

inanılır. Çin’de yas alameti olan renk batılıların tersine beyazdır. Ancak bireylerin bunların nedenlerini izah etmeleri zordur. Yani, siyah giyen de beyaz giyen de bunun nedenini bilmiyor.³³

Renklerin yiyecek ve içeceklerle etkisi de araştırılmıştır. Buna göre kiraz, çilek gibi kırmızı şeyler genellikle tatlı, sarı ve yeşil turuncğiller genellikle kokulu, olgunlaşmamış yeşil meyveler ise ekşi olabiliyor. Ayrıca yapılan araştırmalarda renklerle kişilerin çalıştıkları ortam ve performansları arasındaki ilişkiler de gün yüzüne çıkartılmıştır. Kırmızı döşemeli ve boyalı çalışma ortamlarının sinir, gerginlik ve gayreti teşvik ettiği, performansı artırdığı, mavi ortamın ise depresyona, kedere, bitkinlik ve gevşemeye neden olabildiği, beyaz muhitlerde çalışanların ise baş ağrısından ve mide bulantısından şikâyet ettikleri bulgusuna ulaşılmıştır.³⁴

Yazısız halkların renklere yükledikleri anlamlara geçmeden önce, konunun daha açık anlaşılmasına katkıda bulunur düşüncesiyle renk sembolizmi hakkında kısa ve genel bir bilgi vermek istiyoruz.

Birçok dinî geleneklerde değişik renk anlayışları ya da başka bir deyişle “ruhun değişik renkleri” görülür. Buna göre genel olarak kırmızı etkileyici, duygusal ve kavgacı durumları; mavi derin düşünce, içe yönelme ve sükûneti; sarı neşe, mutluluk ve sevinci; beyaz saf, arı duru hakikati; siyah anlatılamaz, dile getirilemez şeyleri ifade etmektedir. Elbette renklerin başka anlamları da bulunmaktadır. Kırmızı şiddet ve kavga, mavi ise derinlik ve iyilikle özdeşdir. Mavide derin bakışlarımız kendini kaybeder, oysa kırmızıda değil. Kırmızı bir ateş duvarı gibi yükselir gider. Sarı ilk bakışta bir şiddet veya yoğunluk/derinlik içerir fakat daha parlak bir biçimde ise “aşkın” bir özellik kazanır. Bir anda o, beyazın kaynağı olmaya yüz tutar. Sarı mavi ile karıştırıldığında derin düşünceye doğru kayar; sevinç, umut ve özgürlük içerir. Kırmızı heyecan, farkındalık ve dışlaştırma; mavi toplanma, içleştirme; sarı sevinme ve dağıtma ifade eder. Kırmızı saldırgan ve dışarıya doğru hareket, parlak mavi derin, hoş karşılama ve içeriye doğru yönelme, parlak sarı özgürleşme ve her yöne doğru yayılmayı/açılmayı/hareketi gösterir.³⁵

Mor çok ağır bir renktir çünkü biri sıcak diğeri soğuk iki renkten oluşur. Diğer yandan turuncu ise sıcak bir renktir; çünkü o biri ağır diğeri hafif iki sıcak renkten meydana gelmiştir. Yeşil ne çok ağır, ne de çok sıcaktır; o

³³ <http://www.uhh.hawaii.edu/academics/hohonu/writing.php?id=73> (20. 02. 2009)

³⁴ <http://www.uhh.hawaii.edu/academics/hohonu/writing.php?id=73> (20. 02. 2009)

³⁵ Frithjof Schuon, *Spiritual Perspectives and Human Facts*, World Wisdom, UK 2007, 40.

bir ağır bir de hafif, bir soğuk bir de sıcak renkten oluşur; bu yüzden tek mutlu renk karışımı yeşildir. Moru oluşturan renk karışımları çok farklıdır, turuncuyu oluşturan renkler birbirine çok benzer, diğer yandan yeşil ise zıtların kaynaşmasından oluşur ve bunlar değişik düzlemlerde konumlanmıştır ve aralarında herhangi bir çatışma olmaz, bu yüzden yeşil dengeyi ifade eder. Öte yandan mor renk aşırı ağırlık, yorgunluk, bitkinlik, cansızlık, turuncu aşırı heyecanı, arzu ve isteğin heyecanlandırıcı sevincini gösterir; bu sevinç, sarı gibi apaçık bir sevinci değildir. Başka bir deyişle, turuncuda bir çekicilik ve ayartma, morda bir üzüntü ve hüznün, yeşilde ise bir affedicilik ve bağışlama saklıdır.³⁶

Bir birine zıt iki renkten oluştuğundan dolayı yeşil iki anlamı olan bir renktir. Sürpriz/ânidenlik ve yabancılık/tuhafılık içerir. Kırmızı basit, bölünemez ve ânidenliktir. Yeşilde mutluluk, umut, mutlu beklenti, güzel haber; beklenmedik bir yön, neşe, sevinç, vardır. O ne kırmızının şiddetine ne de mavinin anlaşılmaz esrarlı düşünce derinliğine, ne de sarının açık, basit ve neşe saçan özelliğine sahiptir. Kırmızı şu andır. Yeşil tam tersine geçmişe ve geleceğe bakan iki yönlü bir sürekliliğe işaret eder. Gelecek var oluş sarıyla, geçmiş ise maviyle gösterilir. Kırmızı ve yeşil, sarı ile mavi arasındaki zıtlık doğrudan bir çelişkiye, diğer taraftan karşıtlık da bir ahenge, uyuma işaret eder. Aynı şekilde bir yandan mavi ve kırmızı diğer yandan kırmızı ile sarı karşıt ahenktedirler. Çünkü birinci durumda birisi soğuk diğeri sıcak, ikinci durumda ise birisi ağır diğeri hafiftir. Mavi ile kırmızı arasındaki karşıtlık, sertlik ve cömertlikten oluşan kraliyet asaletinin ifadesidir. Kırmızı ile sarı arasındaki karşıtlık ise duygusallık ve mutluluktan oluşan gerilimli sevince göndermede bulunur. Kırmızı ve yeşil çifti farklı zıtlıkları dile getirir. Ancak ruhsal düzeyde bu renkler sevgi ve bilgiyi sembolize eder. Bunların aşkın/müteal sentezi beyazla olur. Benzer tarzda mavi ve sarı derin düşünce ve merhameti işaret eder. Beyazla siyah, ışıkla karanlık veya varlıkla yokluk gibidir. Kırmızı yeryüzü hayatını, yeşil ise yeniden dirilişi, siyah ise ölümü temsil eder.³⁷ Kimi zamanlarda kırmızı ve bazen sarı erkek rengidir; yeşil, mor ve mavi ise kadın. Kırmızı ve sarı renkli taşlar hastalıkların tedavisinde önemli bir rol oynar. Sarı taşın, taşıyanlara mutluluk ve huzur getireceği söylenir.³⁸

36 Schuon, *Spiritual Perspectives and Human Facts*, 41.

37 Schuon, *Spiritual Perspectives and Human Facts*, 42.

38 Ellen Conroy, *Symbolism of Color*, Kessinger Publishing, USA 1998, 14.

Bilindiği üzere, ilk insanların mağara duvarlarına odun kömürü, manganez toprağı ve kırmızı tebeşirden yararlanarak dinsel amaçlı renkli çizimler yaptıkları bilinmektedir.³⁹ A. İnan, “Bütün yeryüzündeki din adamlarının özel kıyafet taşımaları çok eski devirlerden, iptidaî çağlardan kalma bir gelenek ve görenektir. Kıyafet ve dış görünüşe hiçbir önem ve değer vermeyen İslam dinine mensup din adamları bile komşu ulusların ve eski dinlerin geleneklerine uyarak “kisve-i ilmiye” bidatini icat etmişlerdir”⁴⁰ tespitinde bulunmaktadır.

Yazısız Kabile Dinlerinde Renk Fenomeni

Renkler ve onların delalet ettikleri anlamlarla ilgili olarak bu genel bilgileri verdikten sonra, kimi kabile inançlarındaki renk sembolizmine ilişkin örneklere geçmek yerinde olur. Öncelikle şunu vurgulamamız gerekir ki, bütün koyu renkleri kapsayıcı olarak siyah ve bütün açık renkleri kapsayıcı olarak da beyaz en eski dönemlerden bu yana yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Antik dönemde siyah ve beyaz olmak üzere iki ana renk kabul edilir ve diğer bütün renklerin bu ikisinden türediğine inanılırdı. Buna paralel olarak iyilik tanrısı ve kötülük tanrısı şeklinde bir düalizme gidilmiş, diğer tanrıların bu ikisinden türediği kanısına varılmış ve birincisi aydınlık/ışıkla ikincisi ise karanlıkla sembolize edilmiştir.⁴¹ Bunlara eklenebilecek üçüncü renk ise şüphesiz kırmızıdır. Kırmızı rengin yaygınlık göstermesi ise avlanma, sünnet ve âdet olgularıyla, yani kanla ilişkilendirilebilir.

Kutsal metinlere göre insanlığın ilk atası sayılan Adem kırmızı/kızıl görünümlü bir insandı ve Araplar insanları kırmızı ve siyah olmak üzere iki ırka ayırırlar, kendilerini kırmızı ırdan görürlerdi. Gerçekte kırmızı olan sadece Adem değildi; çünkü eski dönemlerden itibaren kırmızı kutsal bir renkti ve antik tanrıların çoğu daima kırmızı renkli olarak tasvir edilirdi. Kızılderililer tanrılarını kırmızıya boyarlardı ve kırmızı renk onlara göre dinsel bir renkti. Kuşiler ve Etiyopyalılar isimlerini “güneş yanığı” kökünden almışlardır ve bu da kırmızı renkle özdeş sayılmaktadır. Bir Arap kabilesi

39 Feyyaz Bodur, “Fotoğraf ve Renk: Fotoğraftaki Renklerin İletilerin Algılanmasındaki Roller”, *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 15, Sa. 1, 2006, 78.

40 Abdülkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1986, 91.

41 Mary Ann Dwight, *Introduction to the Study of Art*, University of Wisconsin-Madison, New York 1866, 191.

olan Himyerler, adlarını kırmızı renk anlamına gelen “ahmer” kökünden almışlar ve Mısır anıtlarında Araplar kırmızı renkle gösterilmiştir. Öte yandan Mısırlılar da kendilerinin kırmızı olduklarına inanırlardı. Eski Aryan metinleri insanları beyaz, kırmızı, sarı ve siyah olmak üzere dörde ayırmakta ve kast sistemindeki Kşatriyaları kırmızı sınıfa dahil etmektedir. Bilindiği üzere Budizmin kurucusu olan Buda da bu kasta mensup idi. Dolayısıyla Müslümanlar ve Hıristiyanlar gibi Budistleri de Hamitik soydan saymak mümkündür.⁴²

Avustralya yerli kabilelerinde icra edilen bazı giriş ayinlerinde adaylar kabileden soyutlanır, ölülerin yaptıklarına inanıldığı biçimde parmaklarını kullanmadan sadece ağızlarıyla yemek yerler ve bazen ruh halini aldıklarına inandıkları için bedenlerini beyaz renge boyarlar.⁴³ Diğer bazı kabile inanışlarında beden farklı renklere boyandığı da görülmekte, bireyler ve kabileler kendilerine göre bir ruh ve ölüm ötesi düşüncesi geliştirmektedirler.

Eliade’ın ifade ettiğine göre, gizli giriş ayini törenlerinde ergenliğe adım atacak olan kabile üyeleri bir kulübeye kapatılırlar. Kulübe ikiye bölündükten sonra aşağı/ikinci derecedeki güçleri sembolize ettiğine inandıkları için kuzeyi beyaza, üstün güçlerin bulunduğu inandıkları güneyi de kırmızıya boyarlar. Bu iki renk gündüz ile geceyi, yaz ile kışı, hayat ile ölümü vb. sembolize etmektedir.⁴⁴

Navaho Kızılderililerine göre renk, en iyi tanrılarının kendilerine hediyesi olan kutsal bir şeydi; her rengin bir sembolik anlamı vardı; renk gelişigüzel ve şans eseri bir şey değildi. Onların nezdinde kırmızı güneşin ve güneş ışıklarının rengidir. O sabahın ilk beyaz ışıklarını doğuda gördüğü için doğunun rengi beyazdır. Bulutsuz güney genellikle mavi, güneşin battığı yön olan batı sarı, siyah yağmur bulutları geldiği kuzey siyah renklidir.⁴⁵ Güney Amerika ve özellikle Brezilya’da bulunan bazı kabile dinlerine göre kozmik âlem iki ayrı kısma ayrılmıştır. Bir tarafta doğu, güneş, gündüz, kurak mevsim ve ateş kırmızı renkle sembolize edilirken, diğer tarafta batı, ay, gece, yağışlı mevsim ve su siyah renkle sembolize

42 Ignatius Donnelly, *Atlantis: The Antediluvian World*, Forgotten Books, 1894, 169-171.

43 Mircea Eliade, *The Quest: History and Meaning in Religion*, University of Chicago Press, Chicago and London 1984, 114.

44 Eliade, *The Quest: History and Meaning in Religion*, 143.

45 George Wharton James, *Indian Blankets and Their Makers*, Courier Dover Pub., New York 1974, 61.

edilmektedir.⁴⁶ Neredeyse bütün antik çağ inanışlarında evrenin ve evrendeki objelerin buna benzer tarzda renklerle sembolize edildiğini söyleyebiliriz. Ancak bu renkler ve sembolize ettiği yönler veya nesnelere sürekli olarak farklılık arz etmiştir.

Renk sembolizminin erkek ve kadın cinsiyetiyle de bağlantısının olduğuna birçok kabile inanışlarında rastlanmaktadır. Örneğin güney yönü; açık, sıcak ve berrak olduğu için mavidir ve kadını gösterirken, kuzey yönü; hoyrat, soğuk ve şiddetli olduğu için erkeği simgeler.⁴⁷ Bazı inanışlarda ışık ve sıcak, bilgeliğin ve Tanrı sevgisinin sembolleri sayılmış, birincisi erkek ikincisi ise dişi prensip olarak kabul edilmiştir. Eski Mısır tanrısı Kneph çift cinsiyetli idi. Orpheus'a göre Jüpiter erkek ve ölümsüz su perisi idi, Mithra aynı şekilde erkek ve dişi olmak üzere ikili ilahî bir doğaya sahipti. Rabbinik geleneğe göre Adem hem erkek hem de dişi olarak yaratılmıştı ve bu onun aynı anda aşkı ve bilgeliği, ışığı ve sıcağı kendisinde barındırdığı anlamına gelmektedir.⁴⁸

Şamanizm'de siyah, beyaz, kırmızı ve sarı olmak üzere dört renk öne çıkar. Bu dört rengin yeryüzündeki insan ırklarını sembolize ettiğine inanılır. Ayrıca bu dört rengin dört ana yönle ve evrenin dört ana unsuru olan toprak, hava, ateş ve suyla ilgisi de dile getirilir. Şamanik topluluklarda yeşil ve mavinin de ağırlıklı olarak kullanıldığını görürüz. Şamanlar renkleri büyülerinde iyileştirici unsurlar olarak kullanırlar. Çünkü renklerin enerjiyi toplama, emme ve ayrıca yayma/dağıtma özellikleri vardır. Renklerin bu özelliklerini bilen şamanlar hastalıkları tedavi etmede renklerden faydalanmışlardır.⁴⁹ Örneğin eğer bir kişi, bir hayvan ruhu tarafından incitilir/zarar görürse şaman, onu iyileştirecek yönü ve rengini dikkate alarak hastayı tedavi eder.⁵⁰

Masailer kadın, erkek, çocuk, yaşlı her yaştan ve cinsten insan yağmur duasına çıktıklarında büyücü eşliğinde; "siyah Tanrı, bizi sula, yağmur gönder" şeklinde dua ederler.⁵¹ Kızılderili Masai kabilesi bazı tanrılarını "siyah tanrı" şeklinde isimlendirirken, Afrika kıtasındaki Zulu ve birçok

46 Eliade, *The Quest: History and Meaning in Religion*, 137.

47 James, *Indian Blankets and Their Makers*, 62.

48 Portal, *An Essay on Symbolic Colours*, 5.

49 Christina Pratt, *An Encyclopedia of Shamanism*, The Rosen Publishing Group, New York 2007, 109.

50 C. Michael Smith, *Jung and Shamanism in Dialogue*, Trafford Pub., USA 2007 22.

51 H. H. Johnston, "Masai", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, ed. by, James Hastings, Kessinger Publishing, USA 2003, Vol. 16, 482

Bantu kabilesinde de görüldüğü gibi, önemli sayılan kimi ölü ruhlarının başkalarına sirayet edeceğine, bunun da siyah yılan biçiminde olacağına inanılmaktadır. Dolayısıyla Masailere göre bu siyah yılanlar kutsaldır ve öldürülmemelidir; hatta bir Masai kadın kulübesinde bu yılanlardan görürse, yalaması için yere süt dökmesi gerekir.⁵² Ölü ataların ruhlarıyla kurulan bu bağlantının dışında yılanların, fare ve diğer haşaratı yok etmesi açısından pratik bir işlevinin olduğunu, fakat totemizmin hayatın her alanında etkisinin görüldüğü bu kabilelerde her şeyin ölümlerle ve ruhlarla ilişki kurularak izah edildiğini göz önünde bulundurmak gerekir. Özellikle siyah yılanların kutsal sayılması ise meçhul olan ölümler diyarının ve ruhun siyah renkle sembolize edilmesinden kaynaklandığını söylemek mümkündür.

Amerika kıtasındaki Yuwipi kabilesi ritüellerinde görülen anlayışa göre yeşil renk yeryüzünü, mavi renk ise gökyüzünü sembolize eder. Bu arada dört temel renk kırmızı, beyaz, siyah ve sarı insan ırklarına göndermede bulunur. Rengârenk bez parçaları değneklerin ucuna bağlanarak birer takdime olarak sunulurken yönler de renklerle ifade edilmektedir. Buna göre siyah batıyı, kırmızı kuzeyi, sarı doğuyu ve beyaz da güneyi gösterir.⁵³ Hemen hemen bütün Kızılderili kabilelerinde rastlandığı üzere Cherokee inancına mensup insanlar da dört yönü renklerle göstermektedirler. Buna göre zafer ve başarı anlamına gelen doğu kırmızıyla, yenilgi ve dert demek olan kuzey maviyle, ölüm anlamına gelen batı siyahla, barış ve mutluluğu sembolize eden güney beyazla, yukarıya ise belirsizlik anlamına gelen kahverengi veya maviyle temsil edilmektedir. Renk algısı büyük ölçüde kabileden kabileye değişmekle birlikte siyahın ölüm, beyazın barış ve kırmızının savaş anlamına gelmesi genellikle yaygın bir anlayıştır.⁵⁴ Özellikle tarih öncesi devirlerde ölümlerin ve mezarların kırmızıya boyanması yaygın bir uygulamaydı. Filistin'de eskiden kalma mabetlerde Satürn siyah, Jüpiter beyaz, Mars yeşil ve Merkür kırmızı renkli olarak resmedilmiştir.⁵⁵

Orta Afrika'daki Ndembu kabilesi ritüellerinde kırmızı, beyaz ve siyahın ağırlıklı yaygın renkler olduğu gözlenir. İlk bakışta bu üç rengin kan, süt ve pislikle ilişkili olduğu akla gelebilir. Ancak örneğin kırmızının

52 Johnston, "Masai", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, 481-482.

53 William K. Powers, *Oglala Religion*, University of Nebraska Press, USA 1982, 148-149.

54 Lewis Spence, "Cherokees", *Encyclopedia of Religion and Ethics*, ed. by, James Hastings, Kessinger Publishing, New York and London 2003, Vol. 6, 506-507.

55 Ekrem Sarıncıoğlu, *Din Fenomenolojisi*, Isparta 2002, 63

sünnet ayinleri, savaş, avlanma, kadınların doğumu vb. olgularla ilişkisi de göz önüne alındığında kan öne çıkmaktadır. Maya-Aztek uygarlığında tapınakların rengi siyah, mavi, kırmızı ve sarı olup; sarı güneşi, mavi suyu ve kırmızı da kanı simgelemekte idi.⁵⁶ Ndembular siyah, beyaz ve kırmızının tanrıdan akıp gelen bir nehrin üç ayrı parçası olduğuna inanmaktadırlar. Ayrıca kırmızı ve beyaz cinsiyet olarak hem kadınlara, hem de erkeklerle ilişkilendirilerek izah edilir.⁵⁷ Kanın büyü ayinlerinde ve tedavide çok önemli bir işlev gördüğü gözlenmektedir. Asur belgelerinde kırmızı şarabın insan kanını temsil ettiği ve pişmanlık/kefarete sunusu olarak takdim edildiği yer almaktadır.⁵⁸ Nitekim Afrika'daki yerli Vodun kabilesinde kırmızı renk doğrudan kanla ilişkilendirilir ve giysilerde en çok kırmızı renk tercih edilir. Heykellere takdim edilen keçi ve tavukların kanlarıyla ıslatılan renksiz elbiselerin, hem o heykele güç verdiğine hem de insanlar için hayatî bir güce sahip olduğuna inanılır. Bu arada dikkat, haset ve kıskançlığı çeken özelliği olduğu için kırmızı renkli elbiseler giyilmemelidir. Kırmızı rengin hayat, güneş ışığı ve ateşle de yakın ilişkisi olduğundan kadınlar da bu renkle sembolize edilir. Bazı tanrılar, özellikle şiddet eğilimli ve hastalıkları getiren Sagbata kırmızı renkle özdeşleştirilmiştir. Siyah renk güç, aile, ata ruhları, matem, gece ve bereketli bir hayatı simgelediği gibi, avcı ve savaşçılar kendilerini güçlü göstermek, düşmanlarını korkutmak için siyah renge boyanırlar ve siyah renkli elbiseler giyerler. Doğal olarak kabilenin demir ve savaş tanrısı Gu siyah renklidir.⁵⁹

Beyaz renk barış ve kozmik dengenin rengidir ve bundan dolayı kimi dinsel ayinlerde kabile üyeleri vücutlarını beyaz kil ile boyarlar. Aynı zamanda göklerle ve atalarla ilgili olduğu için ayinsel giysiler genellikle beyaz renkli olur. Bütün bu renklerin yanında gökkuşağını temsil eden çok renkli giysiler de Vodunlarda yaygın olarak görülür. Bu tarzdaki renk karışımları dinamizmi, bereketi ve verimliliği göstermektedir.⁶⁰ Burada "Afrika Maskesi" adı verilen çok farklı renklerden oluşan ve farklı anlamlara delalet eden, dinsel ve sanatsal yönden büyük önem gösteren, çok değişik

56 Arnold, "Colors", 1860.

57 Robert L. Winzeler, *Anthropology and Religion: What We Know, Think, and Question*, Rowman and Littlefield, New York 2007, 103-104.

58 *Theological Dictionary of the Old Testament*, ed. by G. Johannes Botterweck, Helmer Ringgren, William B. Eerdmans Publishing, Michigan 1974, Vol. 3, 238.

59 Suzanne Preston Blier, *African Vodun: Art, Psychology, and Power*, University of Chicago Press, 1996, 269.

60 Blier, *African Vodun*, 268-269.

nesnelere yapılan maskelere de kısaca değinmek yerinde olur. Bunlardan bir tarafı beyaz, diğer tarafı siyah olan maskenin beyaz rengi göğü, hayatı ve erkeği, siyah rengi de yeryüzünü, ölümü ve kadını temsil eder.⁶¹ İnanışa göre enerji yoğunlaştırıcı özelliğe sahip olan bu maskeler, tabiatı değişik yoğunluk derecelerinde canlandıran dağınık güçleri ele geçirir, onları ataların kudretinin bulunduğu daha yoğun bir çekirdek içinde bir araya toplar. Bir Afrikalı maskesini takarak, evrenin büyük ritimlerini andıran bir musikiyle dans ettiğinde, bu gücü bütün topluluğa yayar.⁶²

Anadolu'da nazar boncuğu olarak kullanılan mavi taşın antik Mezopotamya'da da kozmolojik bir değeri vardı. "Lapis lazuli" adını taşıyan mavi renkli bu taş, bizatihi yıldızlı göğün mavidir, yani kutsal gücüne ortak olduğu göğün mavidir.⁶³ Arizona'daki Kızılderili Apachileri yönleri renklerle tayin ederler. Dolayısıyla kuzey; karın geldiği yer olarak beyaz, doğu; güneşin doğduğu yer olarak sarı, güney; yeşil ve nihayetinde batı, güneşin battığı yön olarak siyahla gösterilir.⁶⁴ Omaha Kızılderililerinde; Elk klanının inancına göre bir erkek geyiğe dokunulursa bu, vücutta çibanelere ve beyaz noktalara sebep olur, bir yılan dokunulursa veya koklanırsa, dokunan kişinin saçları beyazlar.⁶⁵ Çalışmamızın başından beri sıklıkla değindiğimiz üzere, farklı coğrafyalardaki birçok kabilede görüldüğüne benzer şekilde, Kızılderililere göre de yönler renklerle ifade edilir. Doğu, güney, batı ve kuzey sırasıyla başarı, mutluluk, ölüm ve şanssızlık demektir. Bunlar da kırmızı, beyaz, siyah ve mavi renklerle gösterilir. Diğer bazı Kızılderililerde ise doğu ışık gibi beyaz, güney bitkiler gibi yeşil, batı güneş batımı gibi kırmızı veya sarı, kuzey gece gibi siyahtır.⁶⁶

Algonkin ve Siyu kabilelerinde uzayın ayinsel inşası üçlü bir simgecilikle vurgulanmıştır. Buna göre dört kapı, dört yön ve dört renk, dört ana yönü simgelemektedir.⁶⁷ Esasen dünyayı dört bölüme ayırma ve renklere göre düzenleme anlayışı, görüldüğü üzere eski yazısız halklarda da bulunmaktadır. Aynı taksim ve tasnif Çinliler, Türkler, Moğollar, Yahudiler, Hintliler, Kuzey Meksika Kızılderilileri, Mayalar, Eski Mısırlılar, Yunanlar

61 Ladislav Segy, *Masks of Black Africa*, Courier Dover Pub., New York 1976, 185.

62 Roger Garaudy, *İnsanlığın Medeniyet Destanı*, Çev. Cemal Aydın, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, İstanbul 2006, 160-161.

63 Mircea Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara 1992, 161.

64 <http://www.princetonol.com/groups/iad/lessons/middle/color2.htm> (18. 03. 2009)

65 James George Frazer, *The Golden Bough*, Forgotten Books, 1911, 484.

66 Frithjof Schuon, *Light on the Ancient Worlds*, World Wisdom, UK 2006, 66.

67 Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı*, Çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Gece Yayınları, Ankara 1991, 27

ve Romalılar arasında da görülmektedir.⁶⁸ Güney Borneo'daki Ngaju Dayak kabilesi, ölümlerin kefenlerini Hayat Ağacını sembolize ettiğine inandıkları rengârenk noktalarla süslemektedirler.⁶⁹ Yine Dayak mitolojisinde iyi ve kötü tanrılardan oluşan düalist bir kozmogoni anlayışı vardır. İyilik ve hayat tanrısı olan Lowalangi yukarı dünyayla özdeştir ve sarı veya altın rengiyle sembolize edilir; horoz, kartal, güneş ve ışıkla gösterilir. Kötülük ve ölüm tanrısı Lature Danö aşağı dünyanın tanrısıdır ve siyah veya kırmızıyla sembolize edilir; kült amblemi yılan olup, ay ve karanlıkla sembolize edilir.⁷⁰

Avustralya yerli kabileleri arasındaki bir uygulamaya göre, âdet dönemindeki kadın kabileden uzaklaştırılır ve soyutlanmış olarak yaşar. Bu dönemde hiçbir erkeğe görünmemelidir. Görüldüğü takdirde kadın öldürülür. Âdet dönemi bittiğinde ise kadın beyaz ve kırmızıya boyanır, başı değişik renkli tüylerle süslenir ve tekrar kabilesine döner.⁷¹ Antik Atinalılar yeni yıl kutlamalarında kötü ruhların olumsuz etkilerinden kurtulmak için tapınaklarını kırmızı örtülerle kaplar ve süslerlerdi.⁷² Kimi ilkel kabilelerde şans getirmesi için yılın belirli dönemlerinde evlerde; "ahırdaki siyah inek beyaz süt veriyor, yuvasındaki siyah tavuk beyaz yumurta yumurtluyor şeklinde" şarkılar söylenir.⁷³ Burada, beyaz rengin şans, bolluk, bereket ve uğur getirdiği düşüncesi görülmektedir. Teton Kızılderilileri arasında kişi, yolculuk esnasında sarı ayaklı gri bir örümceğe rastladığında onu öldürmelidir. Eğer öldürmezse kötü ruhlar ona zarar verecektir. Ancak örümcek diğer örümceklerin ruhlarına öldürüldüğünü haber verir ve ondan intikamını alırlar.⁷⁴

Eski Mısır'da kırmızı/kızıl saçlı erkekler yakılır, külleri savrulur ve bunu Osiris'in mezarına serperlerdi.⁷⁵ Bu tören, kimilerinin aklına gelebileceği gibi, hıncını yabancılardan almanın bir yolu değildi. Zira kurban edilen öküzlerin de kırmızı olduğu gerçeğini de unutmamak gerekir. Örneğin bir hayvanın üzerinde bir tek siyah ya da beyaz kıl bulunması, onun kurbanlık

68 Bkz. Genç, *Türk İnanışları ile Millî Geleneklerinde Renkler*, 4.

69 Mircea Eliade, *Essential Sacred Writings from Around the World*, Harper San Francisco, New York 1967, 169.

70 Mircea Eliade, *The Quest: History and Meaning in Religion*, 160.

71 Frazer, *The Golden Bough*, 615.

72 Christian Roy, *Traditional Festivals: A Multicultural Encyclopedia*, ABC-CLIO, Santa Barbara 2005, 321.

73 Frazer, *The Golden Bough*, 131.

74 Frazer, *The Golden Bough*, 533-534.

75 Frazer, *The Golden Bough*, 389.

sınıftan çıkarılması için yeterliydi. Öyleyse “insan kurbanların” kızıl saçlı olması belki de kuraldı; ancak bunların genellikle yabancı olması bir rastlantıdan başka bir şey değildir. Eğer bu “insan kurbanlar” ürünlerin büyümesini hızlandırmak amacıyla kurban ediliyor idiyse -küllerinin havaya savrulması da bu görüşü destekliyor gibi görünüyör- kırmızı saçlı kurbanlar belki de tahıl danesinin altın rengini simgelemeye en uygun oldukları içindi. Çünkü bir tanrı canlı bir insanla temsil edildiğinde, insan temsilcinin tanrıya benzerliği sanısına dayanarak seçilmesi doğaldır.⁷⁶ Öte yandan kırmızı renk eski Mısır’da verimsiz çölün ve kanın rengi olarak kötülükle özdeşleştirilirdi. Ortaçağ’da kızıl saçlı insanlar genellikle kötü ve uğursuz sayılırdı.⁷⁷ Yine eski Mısır inanışında Menfis merkezli antropomorfik tanrılardan biri olan Apis öküzü, beyaz lekeleri olan siyah bir tanrıdır ve başında üçgen şeklinde beyaz bir alametin bulunması gerekirdi.⁷⁸

Claude Levi-Strauss *Hüzünlü Dönenceler*’de Amazon yerlilerinin uyguladığı *Kuru Kurbağa Duası* adı verilen bir kara büyü örneğini anlatır. Buna göre büyük bir kurbağa, bir Cuma günü boynu dışarıda kalacak şekilde toprağa gömülür ve yanık odun kömürü yutturulur. Sekiz gün sonra gidip bakıldığında kurbağanın kaybolduğu, ama aynı yerde üç renkli ve üç dallı bir ağaç gövdesinin doğduğu görülür. Beyaz dal aşk, kırmızı umutsuzluk, siyah matem içindir. Duanın adı kurbağanın kurumamasından kaynaklanmaktadır, çünkü akbaba bile ölü kurbağayı yemez. Dilek sahibinin niyetine uygun dal alınır, bütün gözlerden saklanır ve dua kurbağanın gömülmesi esnasında okunur.⁷⁹

Kabile inanışlarında görüldüğü kadarıyla kara büyüünün siyah renkle doğrudan bir ilişkisi vardır. Örneğin Frazer’ın aktardığına bakılırsa, Uganda’nın güneybatı bölgesinde yaşayan Banyankole kabilesi inanışlarına göre, kötü ruh bir hastaya musallat olduğunda onu ya hile yoluyla ya da zorla kovmak gerekir. Bunun için belli bir renkte, bilhassa ya siyah ya da siyah ve beyazdan oluşan bir keçi gece boyunca hastanın yatağının başucuna bağlanır ve böylece kötü ruh hastadan hayvana geçmiş olur.⁸⁰

76 James G. Frazer, *Altın Dal* Çev. Mehmet H. Doğan, Payel Yayınları, İstanbul 1991, C. I, 294-295.

77 Jeffrey Burton Russell, *Lucifer: The Devil in the Middle Ages*, Cornell University Press, New York 1986, 69.

78 Afet İnan, *Eski Mısır Tarih ve Medeniyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1987, 224.

79 Claude Levi-Strauss, *Hüzünlü Dönenceler*, Çev. Ömer Bozkurt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1995, 380

80 James George Frazer, *The Fear of the Dead in Primitive Religion*, Biblo and Tannen Publishers, USA 1933, 157.

Strauss Brezilya'da yerlilerin renkli boncuk üretimi ile ilgili gözlemlerini aktarırken ilkelerde renk algısının sınırlarının çok da belirgin olmadığını dile getirir: "Hammadde olarak, palmye cevizinin siyah kabuğunu, su kabuklularının süt beyazı sedefini kullanır ve iki rengin art arda gelişiyile güzelliği ararlar. Bütün insanlar gibi özellikle bildikleri şeyleri değerli bulurlar. Dolayısıyla beyaz ve siyah renkleri önemserler. Sarı ile kırmızı onlar için çoğu zaman tek bir sözcükle ifade edilebilir. Kırmızı gene de, kimi tanelerin ve tüylerin alıştırdığı yoğun renklilik sayesinde daha avantajlıdır. Mavi ve yeşile gelince, bu soğuk renkler doğada özellikle dayanıksız bitkilerde görülür. Yerlilerin dillerine göre mavi, ya siyahla ya da yeşille benzeştirilir."⁸¹ Elbette renklerin sayısı, algısı ve kullanım alanı toplumların teknolojik ve kültürel gelişmişlik düzeyleri ile de ilgilidir. Dolayısıyla ilk topluluklarda renklerin çok geniş bir yelpazede kullanılmaması şaşılacak bir sonuç değildir.

Tanzanya'da Wagogo kabilesi yağmur yağdırma törenleri için ölü atalarının mezarları başında siyah tavuk, siyah koyun ve siyah sığır keser. Ayrıca yağmur yağdıran büyücüler yağmur mevsimi boyunca sürekli siyah elbiseler giyerler. Afrika'daki Matabele kabilesinde, yağmur büyüsü esnasında büyücü, siyah öküzün ödünden ve kanından oluşan bir büyü uygular. Sumatra'da yağmur yağdırmak için köyün bütün kadınları fazla giyinmemiş bir tarzda nehre giderler, suda yuvarlanırlar, birbirlerine su atarlar ve sıçratırlar. Bu esnada akıntının içine siyah bir kedi atılır, onu bir süre yüzdürürler, daha sonra kıydan kaçmasına izin verirler ve kedi kadınlar tarafından kovalanır. Garolar kuraklık mevsiminde yüksek bir dağın tepesinde siyah bir teke kurban ederler. Bütün bu durumlarda kurban olarak takdim edilen hayvanın rengi büyüün ayrılmaz bir parçası sayılır. Çünkü bu ayinlerde siyahlık, siyah yağmur bulutlarını simgeler. Bechuanalar akşamdan bir öküzün karnını yakarlar ve onun dumanının siyah bulutları toplayacağına ve bunun da yağmuru getireceğine inanırlar. Timoreseler yağmur yağdırması için yer tanrıçalarına siyah, güneşli bir hava için güneş tanrısına beyaz veya kırmızı bir domuz kurban ederler. Angoniler de yağmur için siyah, güzel hava içinse beyaz bir öküz takdim ederler. Japonya'nın dağlık bölgelerinde yaşayan bazı insanlar uzun süre yağmur yağmayınca, önllerinde siyah bir köpek eşliğinde dağlara çıkarak bazı ayinler yaparlar.⁸²

81 Strauss, *Hüzünlü Dönenceler*, 260

82 Bkz. Frazer, *The Golden Bough*, 72.

Birçok kültürde siyah renk acı ve yası gösteren bir sembol olarak seçilmiştir. Aslında bu eski Yunan ve Romalıların acı ve matem rengi idi ki Avrupa toplumlarında bu anlayışın ölümlerin tekrar dünyaya dönmeleri korkusundan kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Ortaçağda insanlar siyah renk elbise giyenlerin ölümler tarafından görülmediği, onların ani dönüşleri durumunda kendilerini ölümlerden korudukları düşünülmüştür. Başka bir görüşe göre ise, insanlar kimlerin matem tuttuklarını bilmek istedikleri için yas tutanlar siyah renkli elbise giymişlerdir. Akdeniz havzası ülkelerinde siyah renk dulların rengi olarak bir istisna teşkil etmektedir ki bu, dulların tekrar evlenmelerine veya ölmelerine kadar toplumun kalan kesimi tarafından tanınmasına vesile olmaktadır.⁸³

Ölü bedeninin kirli ve tehlikeli olduğu düşüncesi ilkel inançlarında olduğu kadar, Amerika, Asya, Afrika, Avrupa, Yunan ve Roma inançlarında da çok yaygın bir inanış biçimiydi. Buna göre ölünün ruhu yaşayanlarla irtibata geçebilir ve onlar için tehlikeli olabilir. Bunun için bazı seremonilere gerek vardır. Bunların başında ölünün mezarına kül serpmek ve kanı temsilen kırmızı renkli nesnelere bırakmak kötü ruhlardan korunmanın etkili yollarından biri olarak görülmüştür.⁸⁴ Ayrıca eski Roma geleneklerine göre ölüm cezasına çarptırılan kişilere mor renkli elbise giydirilirdi. Yunan anlayışına göre Osiris tamamen parlak bir tanrıydı ve başı, hiç gölge/karanlık ve başka renklerin bulunmadığı ışıltılı şeritlerle süslenirdi. Typhon, İranlıların Ehrimen'i gibi karanlık ruhun temsilcisiydi. Yine Yunan mitolojisinde Jüpiter beyaz, Pluto siyah renkle sembolize edilirdi. İlk önceleri doğu kökenli olan bu düalist anlayış daha sonra Mısır, Yunan, Roma ve Kuzey Asya'ya uzanmış, Avrupa'ya intikal etmiş, buradan Amerika'ya ve daha sonra Meksika'ya kadar yayılmıştır. Hemen hemen bütün dinlerde din adamları Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcileri olarak kabul edildiğinden dolayı aynı zamanda onlar ışığın da temsilcileridir ve beyaz renk elbiselerle gösterilirler. Yehova Harun'a beyaz elbise giymeden kutsal mekana girmemesini emreder. Büyücüler beyaz cübbe giyerler ve onlar tanrının ancak beyaz renk elbise giymekten/giyenlerden hoşnut kaldığını ima ederler. Güneşe beyaz renkli atlar kurban edilir, ışık tanrısı Ahura Mazda beyaz bir elbise giyerdi, Mısır'da Osiris'in başını beyaz bir sarık süslerdi ve bu Harununki gibi bembeyazdı. Mısırlı rahipler Levililer

83 Glennys Howarth, "Fashion and Costume", *Encyclopedia of Death and Dying*, ed. by, Glennys Howarth-Oliver Leaman, Taylor and Francis, London and New York, 2001, 190.

84 <http://www.jhom.com/topics/color/heifer.htm> (25. 03. 2009)

gibi beyaz cübbe giyerlerdi. Eski Yunan'da Pythagoras kutsal ilâhilerin ancak beyaz renkli elbiseler giyilerek okunabileceğini söylemiştir. Jüpiter'in rahipleri beyaz elbiseler giyerlerdi. Platon ve Çiçero beyaz rengin tanrıya ait bir renk olduğunu ifade etmişlerdir.⁸⁵

Eski Maya inançlarında tanrılar renklerle ifade edilirdi. Örneğin Schimmel; "bir Maya tanrısı beş renk; kırmızı, beyaz, siyah, sarı ve mavimsi yeşilden oluşur ve renkler ana yönlerle bağlantılıdır. Bu renkler, figürler ve özellikler hep birlikte tanrıyı temsil ederler" demektedir.⁸⁶ Bir kefarete çeşidi olarak zengin Kalmuklar, "cennet koçu" ya da "ruhun koçu" adı altında beyaz bir koç kurban etme alışkanlığında dırlar. Hayvan hiçbir zaman kırılmaz, hiçbir zaman satılmaz, fakat büyüyünce ve sahibi yeni bir koç kurban etmek istediğinde, yaşlı koçun kesilmesi ve komşuların da çağırıldığı şölende yenmesi gerekir.⁸⁷ Beyaz renk de ölümle ilişkilendirilmiş olmakla birlikte günahsız ve bakire olduklarını göstermesi dolayısıyla daha çok çocuk ve genç kadınların ölümlerini simgelemektedir. Avrupada krallar öldüklerinde dul kalan eşleri temizlik ve asalet belirtisi olması anlayışıyla beyaz rengi tercih etmişlerdir.

Satrançtaki karelerin siyah ve beyazdan oluşması insan kaderindeki olumlu ve olumsuzluklara, pasiflik ve aktifliğe, şansa, değişkenliğe ve geçişliliğe göndermede bulunmaktadır. Bu anlamda Romalılar mutlu günleri beyaz taşlarla, mutsuz günleri ise siyah taşlarla sembolize ederlerdi. Birçok toplulukta antik dönemden bugüne kadar siyah ve beyaz renkler birbirine zıt olarak algılanmış, ayinlerde beyaz elbise giyen büyücü aynı anda yüzünü siyaha boyamış, siyah ve beyaz at karşıtlığı önemli bir yer tutmuş, siyah ve beyaz şövalye anlayışı halk söylencelerinde vazgeçilemez bir unsur olarak görülmüştür.

Genellikle beyazın bütün inançlarda yaygın olduğu görülüyor ki bu erdem, iffet ve günahsızlık anlamına gelmektedir. Pulutarc'a göre beyaz renkli elbise yas tutan kadınlar tarafından giyilirdi çünkü o karışksız saf renktir. Malaylar krallarının kanlarının renginin beyaz olduğuna inanırlardı. Zuluların beyaz elbise, başörtü/başlık ve vaftizde giydikleri beyaz cübbeleri vardı. Eğer Zulu olmayan birisi rüyasında beyaz görürse, bu onun Zulu inancını benimseyeceği anlamına gelirdi.⁸⁸ Kimi Afrika zenci kabilelerinde,

85 Portal, *An Essay on Symbolic Colours*, 13-15.

86 Annemarie Schimmel, *Sayıların Gizemi*, Çev. Mustafa Küpüşoğlu, Kabcacı Yayınevi, İstanbul 2000, 127.

87 Frazer, *Altın Dal-II*, 131.

88 <http://www.bhporter.com/Temple/Garment/Sacred%20Vestments%20McConkie.pdf> (25. 03. 2009)

kabile mensupları cenaze törenlerinde vücutlarını ve özellikle yüzlerini beyaza boyarlar. Bu onların inançlarına göre muhtemelen tanrıyı beyaz olarak düşünmelerinden ve ölünün gittiği âlemin aydınlatılması düşüncesinin bir sonucu olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda beyaz renk kutsal sayılırken; onun kansız kurban ve sunuları sembolize ettiği de söylenebilir.⁸⁹

Sonuç

Burada şunu vurgulamamanın önemli olduğu kanısındayız. Farklı toplumlarda, hayatın farklı yönleriyle ilgili uygulamalarda çok değişik pratiklerin gözlemlendiği bilinmektedir. Doğumdan ölüme kadar toplumdan topluma farklılık sergileyen insanî uygulamalardan birisi de renklerle ilgili olarak ortaya çıkmaktadır. Cenaze törenleri esnasında veya matem süresince giyilen elbiselerin renginin farklılığı da bu kapsamdadır. Buna göre bu renk farklılığı toplumun inanç sistemine bağlı olabilmekte; her ne kadar ölüm olayı acı verici olsa da, eğer ölüm hadisesi bu dünyadan öte âleme mutlu bir geçiş süreci olarak algılanıyorsa kutlamaya yönelik elbiseler tercih edilmektedir. Örneğin Havai yerlileri arasında cenaze törenlerinde renkli elbiseler giyme geleneği yaygındır. Tam tersine ölüm olayı yargılama veya günahlardan arınma yeri, yani araf olarak algılanıyorsa rensiz düz beyaz veya siyah elbise giyme geleneği görülür.⁹⁰

Görüldüğü üzere renk ilk insanların da dikkatini, ilgisini çekmiş ve onu hayatın hemen hemen her alanında etkin bir biçimde kullanmıştır. Yazısız kabile insanları, yaşam tarzlarının ayrılmaz bir parçası olan büyü ve sihirden renk çok önemli bir fonksiyon icra etmiş, ak ve kara olmak üzere iki türlü büyü pratiği sergilemişlerdir. Onların yaşayışında sadece büyüün değil, tanrıların, ölümün, doğumun, yönlerin, duaların, hayvanların da sembolik renkleri vardı. Renklerin yardımıyla düşmanlarını mağlup etmek, avlarını ele geçirmek, kötü ruhlardan korunmak, mutlu olmak, eğlenmek istemişlerdir. Onlar doğal hayatın renkleri ile iç içe yaşamışlar, yeşille, maviyle, sarıyla, kırmızıyla, beyazla ve siyahla boyanmışlardır. Ayrıca onlar renkleri; cinsiyeti, tanrılarla ilgili süslemeleri, hava durumunu, meteorolojik olayları, yönleri, ölümü ve dirimi sembolize edecek şekilde geniş bir alanda kullanmışlardır.

89 Janet E. Rupert, *The African Mask*, iUniverse, Bloomington, USA 2005, 35.

90 Howarth, "Fashion and Costume", *Encyclopedia of Death and Dying*, 190.

Günümüzde renklerin bilişsel, duygusal ve sembolik anlamlar içerdiği bilinmektedir. Antropolojik ve tarihsel araştırmalar rengin insan davranışlarına ve psikolojisine ilişkin örnekler sunmaktadır. Nitekim bu çalışmamızda bunun bazı örneklerini göstermeye çalıştık. Zaman zaman ilkel sıfatıyla anılan yazısız kabile mensupları, yaşayışlarında ve bilhassa inançlarında rengi değişik amaçlarla kullanmışlardır. Gelişmiş din mensuplarında olduğu gibi, bu kabilelerde de insanlar tanrularına yakarırken çoğunlukla gözlerini ve yüzlerini parlak, mavi gökyüzüne çevirmişlerdir. Kötülüğü, düşmanı, yeraltını vb. siyah renkle, iyiliği, bereketi ve olumlu şeyleri beyaz renkle sembolize etme yoluna gitmişlerdir. Yazının ve yazılı edebiyatın olmadığı dönemlerde insanlar çevrelerinde gördükleri doğal renkleri, anlayabildikleri ve/ya anlayamadıkları olguların, duyguların ifadesinde önemli bir araç olarak görmüşler, dünyadaki yaşamlarını olduğu kadar öte âlemle ve meçhulle ilgili inanışlarını da renklerin diliyle örmüşlerdir.